

Артыкова Ж.А., Артыкова Н.А.

ОКУТУУГА КОМПЕТЕНТТҮҮ МАМИЛЕ ЖАСОО ШАРТЫНДА ОКУТУУ ПРОЦЕССИН УЮШТУРУУНУН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Артыкова Ж.А., Артыкова Н.А.

ОСОБЕННОСТИ ПЛАНИРОВАНИЯ УРОКА В УСЛОВИЯХ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА К ОБУЧЕНИЮ

Zh.A. Artykova, N.A. Artykova

PECULIARITIES OF LESSON PLANNING IN CONDITIONS OF COMPETENT APPROACH TO TRAINING

УДК: 378.371.321.1

Бул макалада бүгүнкү жаңы муундагы стандарттын талабына ылайык сабакты уюштуруунун өзгөчөлүктөрү изилденип, сабакка компетенттүүлүк мамиле жасоо шартында мугалимге эске алынуучу сунуштар келтирилди.

Негизги сөздөр: жалпы мектептик билимдин мамлекеттик билим берүү стандарты, компетенттүү билим берүү, окутууга компетенттүү мамиле, окуп-үйрөнүүчүлөрдүн окуу стилдери, окуучулардын окуу стратегиялары.

В статье рассмотрены особенности планирования урока с учетом требования стандарта нового поколения, предложены рекомендации для учителей в условиях компетентностного подхода к обучению.

Ключевые слова: государственные образовательные стандарты среднего общего образования, компетентностное обучение, компетентностный подход к обучению, стили обучения учащихся, учебные стратегии учащихся.

The article considers the features of lesson planning taking into account the requirements of the new generation standard, offers recommendations for teachers in the context of a competence approach to teaching.

Key words: state educational standards of secondary general education, competence training, competence approach to teaching, styles of student learning, student learning strategies.

Жалпы билим берүү реформасын жүргүзүү кыйла убакытты талап кылган татаал процесс. Дүйнөлүк тажрыйба көрсөткөндөй, билим берүү стандартын даярдоого, ага ылайык окуу комплектерин (предметтик окуу программаларын, окуу китептерин, атластарды, карталарды, методикалык колдонмолорду жана жумушчу дептерлерди ж.б.) иштеп чыгууга кеминде 5-6 жыл убакыт кетет жана бир системадан жаңы системага өтүү процесси да чоң күчтү талап кылат. Кыргызстандын билим берүү системасы бүгүнкү күндө ушундай бир өткөөл мезгилде жашап жатат.

Жаңы муундагы стандарттын, тактап айтканда Кыргыз Республикасынын жалпы мектептик билимдин мамлекеттик билим берүү стандартынын иштелип чыгышы менен “компетенттүүлүк мамиле” түшүнүгү кеңири жайыла баштады. Бул түшүнүк билим берүүнүн мазмунуна, окутуу жана окуп үйрөнүү процесстерине олуттуу өзгөрүүлөрдү шарттап турат. Бүгүнкү күндө мугалимдер жаңы муундагы предметтик стандарттардын мазмуну менен таанышышып, андагы олуттуу өзгөрүүлөрдү көрүштү. Бирок, бул мамлекеттик стандарттын талаптарын аткаруу үчүн

мугалим окутуу процессин кандайча уюштуруу керек деген суроолорго жооп издөө бүгүнкү күндүн кечиктирилгис маселеси.

Окутууга компетенттүү мамиле жасоо, башка мамилелерден төмөнкү мүнөздөмөлөрү аркылуу өзгөчөлөнөт:

- окуучунун өзүнүн жеке тажрыйбаларына, социалдык көндүмдөрүнө таянып түрдүү тармакта, түрдүү ишмердүүлүк кырдаалында жаралган ар кандай көйгөйдү өз алдынча чече алуу жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүү – билим берүүнүн маңызы болуп эсептелинет;

- билим берүүнүн мазмуну кармаган элементтер: дүйнө таанып билүү, дүйнөгө болгон көз караш, адеп-ахлак, баалуулук жана коом;

- ал эми билим берүү процессин уюштуруунун маңызы билим берүүнүн мазмунун берүү аркылуу окуучуларга өз алдынча таанып-билүүчүлүк, коммуникативдик, уюштуруучулук тажрыйбаларын өстүрүүгө, инсандык, адеп-ахлактык баалуулуктарын калыптандырууга шарт түзүү;

- билим берүү натыйжаларын баалоо окутуунун анык бир этаптарында окуучунун билимдүүлүк деңгээлине жана иш билги жөндөмдүүлүктөрүнө анализ жүргүзүү болуп эсептелинет.

Окутууга компетенттүү мамиле жасоо маселеси жөнүндө талкуулаганда алгач коомдогу кандай өзгөрүүлөр билим берүү системасынын жаңы концепциясын иштеп чыгууга түрткү берип жаткандыгын изилдөө зарыл. Билим берүү системасынын абалына олуттуу таасирин тийгизип жаткан факторлордун негизгиси бул – илимий техникалык прогресс шартындагы коомдун өзгөрүү тездиги. Ушунчалык тездик менен өзгөрүп жаткан коомдо жашап кете ала турган жарандарды мектеп даярдашы керек. Натыйжада мектеп өзү үчүн да белгисиз болгон коомдо жашоого окуучуларды даярдоо милдетин алып олтурат. Мисалы, 2016-жылы мектеп босогосун аттаган бала коомдо өзүнүн эмгек ишмердигин 2066-жылдары да улантары турган кеп. XXI кылымдын экинчи жарымында дүйнө кандай өзгөрүүлөргө дуушар болору кадимки мектеп мугалимине эмес футурологдорго да белгисиз.

Демек, бүгүнкү мектеп окуучуларда мобилдүүлүк, конструктивдүүлүк, маалымат булактары аркылуу өз алдынча билимин өркүндөтүү, көйгөйдү чечүү сунуштарын өз алдынча иштеп чыгуу ж.б. сапаттарды

өнүктүрүү аркылуу ар кандай болочок өзгөрүүлөргө ийкемдүү окуучуларды даярдашы зарыл.

Окутууга компетенттүү мамиленин негизги идеяларынын бири бул эмгек базарынын учурдагы абалын изилдөө, эмгек базарында жумушчуга карата жаралган жаңы талаптарды аныктоо.

Советтик билим берүү системасынын артыкчылыктарын санай турган болсок, ал өтө жакшы система болгон, бирок аталган система ошол мезгилдин талабын канааттандырган. Тынымсыз өнүгүп-өзгөрүп турган дүйнөдө ишмердигинин сферасын жана ишмердигинин түрүн өзгөртө алган кесипкөйлөрдү – универсалдуу кесипкөйлөрдү даярдоо милдети бүгүн алдыга чыкты.

Коом бүгүнкү күндө билим берүү системасына дагы бир талапты жаратты, бул жогору социалдык көндүмдөргө ээ балдарды тарбиялоо. Демек, мектепте ар бир сабак предметтик максаттарын ишке ашырууда өз пикирин айтуу, туура суроо коюу, өз көз карашын билдирүү, конструктивдүү кеп куруу, баарлашуу, маектешүү, жекече иштөө, командада иштөө, атаандаштыкта иштөө жана башка ушул сыяктуу кырдаалдарды уюштуруу аркылуу балдардын социалдашуу көндүмдөрүн калыптандырууну максат кылуусу негизги талап.

Кыргызстандын маалыматтык коом катары өнүгүү шартында ар бир окуучу фундаменталдык-базалык билимдерди гана албастан, түрдүү маалыматтык-технологиялык даярдыктан да өтүшү керек, тактап айтканда төмөнкү компетенциялар калыптанышы зарыл: маалыматтык технологиялык каражаттарды билүү жана аларды колдоно алуу; маалыматтар менен иштей алуу: топтоо, баалоо, кайра иштетүү, кайсыл бир маселени чечүүдө аларды колдоно алуу; техниканын улам жаңыланган каражатын тез эле колдонуп кете алуу, ж.б. Инсандын илимдин жана техниканын мындан аркы өнүгүүлөрүнө даяр болуу талабына окуучуларды даярдоо үчүн мугалим сабакта балага кайсыл бир техникалык же программалык каражатты үйрөтүү аркылуу бул сыяктуу башка жаңы каражаттарды бала өз алдынча өздөштүрүп, иштетип кете алуу жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүгө шарт түзөт.

Мектеп дайыма коомдун өзгөрүүсүнө, социалдык талаптардын өзгөрүшүнө реакция жасап келген. Ошондой реакциялардын бири бул окуу программасына жаңы мазмунду кошуу, б.а. жаңы предметти кийирүү. Бул билим берүүнүн экстенсивдик өнүктүрүү жолу илимдин жана техниканын интенсивдүү өнүгүү кылымында эффективдүү эмес. Мектепте билим берүүнү экстенсивдүү жол менен өнүктүрүү бул – туяк жол, анткени, мектепте убакыт ресурсу чектелген. Андан сырткары билимдердин көлөмүн чоңойтуу менен коомдук талапка ылайык сапаттуу окуу натыйжасына жетише албайбыз. Жалпы билим берүүнүн мамлекеттик стандартынын жана мамлекеттик предметтик стандарттардын мурдагы варианттары, предметтик окуу программалары сыяктуу эле, билим берүү тармагындагы коомчулук тарабынан гана иштелип чыгып, натыйжада окуучулардын окуу жүктөмү ашкере көп болуп калчу. Окуу натыйжасы

билимдердин көлөмү менен бааланган. Ал эми бул экинчи муундагы жалпы билим берүү стандартынын концепциясы стандартты жалпы билим берүүнүн натыйжасына карата үй-бүлөнүн, коомдун жана мамлекеттин талаптарынын жыйындысы катары карап, окуучунун билимдүүлүк деңгээли окуучудагы билимдердин көлөмү аркылуу бааланбайт. Окутууга компетенттүү мамиледе окуу натыйжасын баалоо балдардын бар билимдерине таянып анык бир көйгөйлөрдү чече алуу жөндөмдүүлүгүнө, иш билгилигине, окуучуларда калыптанып жаткан позитивдүү баалуулуктарга карата жүргүзүлөт.

Окуучуларды таанып билүү процессине түздөн түз катыштыруу, дайыма активдүү позицияда калтыруу менен мамлекеттик билим берүү стандартынын талаптарындагы компетенттүүлүктү калыптандыруу үчүн мугалим окуу китебинен сырткары да сабактын түрдүү окуу материалдарын, тапшырмаларды даярдайт. Компетенттүү билим берүү шартында сабакта колдонулуучу окуу материалдарына да олуттуу талаптар коюлган. Сабакта колдонулуучу окуу материалдар окуучулардын окуп-үйрөнүү стилдерин (мисалы, VARK – Visual-визуалдык, Aural-угуу/ сүйлөө, Read-окуу/жазуу жана Kinesthetic-кыймыл аракет) жана алардын түрдүүлүгүн, окуучулардагы интеллекттин типтерин (Говард Гарднердин теориясы) эске алуу менен түзүлсө анын эффективдүүлүгү артат, окуучунун материалды өз алдынча өздөштүрүүгө мотивациясы жогорулайт. Маалыматты берүүнүн түрдүү жолдорун удаалаш жана параллель колдонуу, ал материалдар менен иштөөгө түрдүү окуу кырдаалдарын жаратуу ишмердүүлүктөрү мугалимдин өзгөчө чеберчилигин талап кылат.

Окуучулардын окуп үйрөнүү стратегияларын аныктоо жана ага ылайык окуп-үйрөнүү процессин уюштуруу да компетенттүү билим берүү шартында жакшы натыйжа берет. Ал үчүн мугалим жекече иштөөгө, командалык иштөөгө, проекттик окууга, изилдөөчүлүк окууга, жаратмандык менен окууга, окуп-үйрөнүүнү окуучу өзү пландаштырып окуганга ж.б. шарт түзүп берет.

Компетенттүүлүктү калыптандыруучу негизги каражат бул окуп-үйрөнүү максатына жетүү үчүн сабакта колдонулган жана үйгө берилген тапшырмалар. Блум таксономиясы боюнча төмөнкү деңгээлдеги, б.а., билүү, түшүнүү, колдонуу деңгээлиндеги тапшырмалар жаңы муундагы стандарттын талаптарындагы компетенттүүлүктөрдү балдарда калыптандырууга толук шарт түзүп бере албайт. Ошондуктан мугалим Блум таксономиясы боюнча жогорку деңгээлдердеги б.а., талдоо, баалоо, жаратмандык деңгээлдеги тапшырмаларды, суроолорду, тесттерди түзүшү негизги талап.

Жалпылап айтканда компетенттүү билим берүү шартында окуу процессин уюштуруунун өзгөчөлүктөрү деп төмөнкүлөрдү белгилесе болот:

Окутууга компетенттүү мамиле жасоо шартында окутуу процессине мүнөздөмө. Предметтик компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу аркылуу не-

гизги компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу максатында окуу процесси жүргүзүлөт. Сабакта колдонулган педагогикалык каражаттар, усулдар жана мугалимдин окутуу процессине болгон мамилеси окуучунун социалдык жана коммуникативдик көндүмдөрүн өнүктүрүүгө багытталат. Окутуу процесси окуучуга билим алууга шык берген, жагымдуу интерактивдүү окуу чөйрөсүндө ишке ашат. Ошондой эле сабактын “билим берүүчүлүк жана өнүктүрүүчүлүк” максаттары “таанып-билүүчүлүк”, “тарбия берүүчүлүк” максаттары “социо-маданий” максаттарга алмашты. Мындай окутууда сабакта окуучунун ишмердүүлүгү 70% тен кем эмес, мугалимдин ишмердүүлүгү 30% тен ашпаган катышта болуусу зарыл.

Мугалимдин ролу. Бүгүнкү билим берүүнүн стандартынын талабына ылайык мугалим жаңы материалды даяр түрдө окуучуга айтып же көрсөтүп бербеш керек. Жаңы материалды өздөштүрүүгө окуучу өзү түздөн-түз катышышы шарт. Бул талап мугалимдин сабактагы ролун да өзгөрттү. Демек, мугалимдин сабактагы милдети багыт көрсөтүүчү, кеңеш берүүчү, маектешүүчү, пикир алмашуучу, демилге берүүчү, шыктандыруучу функцияларды аткаруу менен жаңы материалды окуучу өздөштүргөнгө шарттарды жаратышы керек. Мугалимге тиешелүү “үйрөтүү” сөзү “чогуу талкуулоо”, “текшерүү” сөзү “багыт берүү”, “баа коюу” сөзү “шыктандыруу” сөздөрүнө алмашты. Мугалим сабакта ар кандай окуу кырдаалдарын (көйгөйлүү, атаандаштык, кызматташтык, илим-изилдөөчүлүк, оюн, талаш-тартыш, талкуу, ийгилик, жардамдашуу ж.б.) уюштурат, окуу материалдарын даярдайт, окуучуларды окуп-үйрөнүү

максатына жеткирүү үчүн скаффолдинг жүргүзөт. Скаффолдинг түшүнүгүнүн негизги идеясы баланы жаңы маалыматты өз алдынча өздөштүрүүгө жеткирүү үчүн таянычтарды (окуу кырдаалдарын, окуу материалдарын, визуалдык материалдарды, тапшырмаларды жана аларды баалоонун критерийлерин) уюштуруп берүү. Демек, компетенттүү билим берүүдө мугалимдин негизги максаты баланын жаңы билимдерди өз алдынча өздөштүрүүсүнө жетиштирүүгө шарт түзүү.

Окуучунун ролу. Окуучулар өздөрүнүн билимдери жетишпесе да, коюлган маселени өз алдынча чечүү сунуштарын иштеп чыгууга, зарыл маалыматтарды табууга, иштетүүгө, сабакта өз ишмердигин конструктивдүү уюштурууга аракеттенүү, ар дайым активдүү позицияда болуу менен жекече жана командада иштөөгө көнүгүү.

Жалпылап айтканда компетенттүү билим берүү шартында “окутуу” сөзүбүз “окуп-үйрөнүү” сөзүнө алмашуу менен “сабакка” болгон мугалимдин мамилесин өзгөрттү, ага ылайык окуучунун жоопкерчилигин күчөттү.

Адабияттар:

1. Гүлнара Алыбаева «Жаңы заманга – жаңы стандарт». - Кутбилим. 27.02.2009.
2. Айнагүл Кашыбаева «Жаңы стандарт иш билгиликке жол ачат». - Кутбилим. 29.01.2016.
3. Шадыханов К.Т., Ашымбаева Т.А. ж.б. Кыргыз Республикасынын билим берүү кызматкерлеринин кол китеби. Бишкек, 2015.

Рецензент: д.ф.-м.н., профессор Керимбеков А.К.